

Tramping a (pop)kultura

Ačkoliv trampové odcházeli ve svém volném čase do československé přírody, aby se odstříhli od městského prostředí a civilizace vůbec, absolutně se jim to nemohlo podařit. Aniž si to třeba uvědomovali, do lesů si s sebou odnášeli mnoho aspektů a vlivů spojených s tehdejší společností, od které se snažili alespoň o víkendů oprosit. Mezi ně zahrňme i soudobé kulturní a zábavní trendy. Tramping totiž vycházel z masové kultury a zábavy, zpětně ji ovlivňoval a postupně se stal i její plnohodnotnou součástí. Jak a proč k tomu došlo?

Dobrodružné žánry jako inspirace

„V sobotu se nasedalo v Braníku do vlaku a jelo se do Modrých dálek, to jest do země, která není na mapě. Jelo se dlouho. Kolem nás pádila prerie, po níž kráčela pomalým krokem rozčechraná stáda bisonů. Za letitými pni obřímých jedlí zrádně vyčuhovaly bambitky conquistadorů. Na obzoru se rýsovaly Skalisté hory a pod nimi temně hučely bělostné slapy řeky Athabasky. (...) u vody se něžně bělaly stany Ztracených tuláků. Na kopcích plály červenožluté signály ohňů a dole na Jarově, pod železničním náspem zmítala se a ječela stará Petrákova hospoda, plná cowboyů, desperátů, zlatokopů a lovců kožešin.“ Takto popsal Géza Včelička vnímání blízkého okolí Prahy v prvních letech formování trampingu. Představitost mnohých musela pracovat naplno, aby vytvořila tyto obrazy. Odkud se braly?

Dobrodružná literatura, rozplétající své příběhy nejen v kulisách amerického Divokého západu, ale i v jiných, pro Středoevropana neméně exotických destinacích, nebyla v době zrodu trampingu v českých zemích ničím novým. Jak bylo zmíněno v první kapitole, již v druhé polovině 19. století byla česká společnost konfrontována s překlady dodnes známých klasiků tohoto žánru, jako byli James Fenimore Cooper nebo Karel May. Vedle toho vycházela sešitová literatura (nikoliv ještě standardního rodokapsového formátu z hlediska publikačního typu): pověstné bufalobilky,

Svou popularitu Karel May podporoval pohlednicemi, na které se nechal fotografovat jako Old Shatterhand. Snímek z roku 1896.

kteří byly pro svou cenovou dostupnost oblíbené v nižších sociálních vrstvách. Avšak až těsně po konci první světové války, pravděpodobně pod vlivem tíživé sociální situace a hlavně v kombinaci s novou vlnou v biogramech promítaných westernů, získal tento žánr dynamiku a ovlivnil vnější tvář a částečně i obsah rodícího se trampingu.

Trampování bylo vedle jiných svých rovin touhou po úniku z tíživé každodennosti. Dobrodružná literatura a film byly jedním z prostředků, jak jej uskutečnit. Pomohla prvním divokým skautům vytvořit si vlastní alternativní myšlenkový svět, do kterého utíkali před nelehkou každodenností vlastního života, ovlivněného problémy hroutící se habsburské monarchie a posléze i formující se republiky se všemi společenskými, politickými a hospodářskými těžkostmi, které přirozeně ovlivňovaly i atmosféru v rodinách, školách a v zaměstnání. Hrdiny a vzory, vnučované rakouskou i českou národní propagandou, jež byla po 28. říjnu 1918 zestátněna, někteří mladí lidé nepřijímali zcela bez výhrad a obraceli se k jiným postavám: pistolníkům a jim podobným dobrodruhům, kteří si přímočaře a se ctí dokázali ubránit své právo na existenci a svobodný život podle vlastních představ. Nemůžeme podceňovat ani touhu dospívajících chlapců po přímém kontaktu s mužnými vzory, jež se jim za války a leckdy i po ní nedostávaly. Postavy z filmů a literatury jim je mohly nahrazovat. Nezanedbatelná část otců a mužů v mladém i středním věku byla vytržena ze svých rodin. Mnoho jich sloužilo v armádě a řada jich na bojištích padla. V potaz musíme vzít i případný vliv situace opačné, kdy se hlava rodiny sice šťastně navrátila, ovšem

kvůli její předchozí dlouhé absenci a jiným válečným prožitkům mohlo v rodině docházet k napětí a konfliktům, což mohlo opět podnítit touhu dospívajících chlapců po nalezení alternativních vzorů.

Josef Peterka alias Bob Hurikán hovoří o generačním střetu a jedním dechem i dobrodružné literatuře a trampování příznačně ve svých *Trampských zkazkách* (1933): „*Začátky prvních průkopníků byly věru těžké. Především otec, představitel staré školy, nechtěl ani slyšet o (...) rudém gentlemanu Vinetouovi, který jim byl přece vzorem, a tak po dlouhém prošení a skuhrání odepjal pásek a bylo po toulce.*“ Navzdory těmto zákazům, jak postřehl Bohumil Čepelák alias Irčan v textu otištěném v době protektorátu, však „[d]ávno známé knihy o Indiánech, doplněné a rozšířené o literaturu divokého západu, o filmy stejného genu a ražení, nebo později o literaturu a filmy z kanadské divočiny“ vstupovaly do procesu pozitivního utváření hodnot a životního stylu některých příslušníků mladé generace. Ba co více, mohly transformovat „*neorganizovanou výchovu přírodou v nové zjevy, značně rozsáhleji a značně hlouběji než mírou, jakou mohou proniknouti do tábornictví*“ (pozn. autorů: myšlen je patrně skauting, který ale nemohl Čepelák v realitě roku 1941 přímo zmínit).

Vedle mnoha jiných pramenů vliv dobrodružných žánrů dokládá i zachovaná kronika povltavské osady Kioto, která popisuje situaci první poloviny 20. let, byť s odstupem dvou desetiletí: „*(...) jako malí kluci byli jsme postrachem – (...) Indiany – všech mírumilovných občanů (...). Snad už tehdy začalo v nás dětech dlážděných ulic z šedých vysokých domů růsti touha po volnu (...) a trochu přírody, kde by se dalo volněji žít. (...) a že byla doba cowbojských filmů a indiánské romantiky, ponechala v nás každém kousek něčeho, co jsme přijali (...).*“

Citujme opět Gézu Včelíčku, podle kterého byl film zpřítomněn nejen v přítmí biografů, ale i přímo na osadách: „*(...) seženeš někde kinoplakáty, rozděláš klajstr a v přehršli překypující fantazie proměníš chatu ve foyer biografu. Hle, tam v rohu ujíždí Tom Wix před bandou lotrů a drží omdlelou rančerku za košili. Nad prostřední rechnou se naklání Greta Carbol a šeptá Charlesi Lamačovi své rozhodné slovo.*“ Wi-xem byla myšlena hvězda němých westernů Tom Mix, Carbolou slavná herečka Greta Garbo a Charlesem Lamačem československý filmový herec a režisér Karel Lamač.

Skutečnost, že film a literatura byly pro formující se tramping hlavními inspiračními zdroji, dokládají i dobové fotografie, na kterých je patrná snaha napodobovat oděvními doplňky buď věrně, anebo alespoň v náznacích zevnějšek hrdinů dobrodružných příběhů. Inspirace z masové zábavy, kterou dobrodružná četba byla, konzumované mládeží se otiskla i do tramské krajiny v názvech mnoha osad a tábořišť. Například dle tramské tradice první tramská osada Ztracená naděje vznikla na místě zvaném podle povídky Breta Harta *Roaring camp* – Tábor řvavých a brdský legendární tramp Jaroslav Krsek – Jerry Packard s kamarády pojmenoval jeden ze svých campů pod vlivem tvorby Jacka Londona Zlatým dnem. Co se týká filmových

vzorů, nedaleko Srbska na Berounce našla své útočiště osada Býčí oko, nazvaná podle westernového snímku, na Lužnici pod Táborem vznikla osada Zlaté opojení, pojmenovaná podle slavného filmu s Charliem Chaplinem, a osada Liberty na Kocábě si zvolila název podle dalšího oblíbeného westernu němé filmové éry. Ostatně i název osady Ztracená naděje byl dle sdělení v prvním čísle časopisu *Ahoj na neděli* (1933) inspirován jménem zlatokopeckého tábora v oblíbené kovbojce *Červené eso*.

Dobrodružná tematika také vstupovala do obsahu trampských písní a ovlivnila i titulování předáků osad, kterými jsou dodnes šerifové. Promítla se též do vzhledu mnoha trampských lokalit, na kterých byly například vztyčovány napodobeniny indiánských totemů. A i když se nejednalo o častý úkaz, protože byl finančně, řemeslně i časově náročným počinem, některé chaty byly z konstrukčního hlediska skutečnými sruby stavěnými podle vzoru amerických zálesáků. Jeden takový si postavila i jedna z dalších legend brdského trampingu – Ladislav Brožek alias Broches.

Dobrodružnou literaturu vydávala mnohá nakladatelství. Můžeme však předpokládat, že trampové četli hlavně levná vydání, dostupná i mladým lidem bez větších finančních prostředků a leckdy pocházejícím z nižších sociálních vrstev. Ve 20. letech se jednalo zejména o sešitové edice. K nejvýznamnějším patřily knižnice nakladatelství Bedřicha Kočího. V nich vyšla řada prací Jacka Londona, Breta Harta a opakovaně i Cooperův román *Poslední Mohykán*. Přesně v polovině 30. let pak vstupují

Rozestavěný zálesácký srub Ladislava Brožka – Billa Brochese.

na československou scénu již klasické levné knižnice v časopisovém formátu – rodokapsy, vydávané různými konkurujícími si společnostmi. Na dobrodružný žánr se zaměřují zejména *Romány do kapsy* (*Rodokapsy*), *Weekend* a *Rozruch* (*Romány vzrušené chvíle*). Jejich redakce časem zavedly i trampské rubriky. Dobrodružné příběhy pro ně píší i samotní trampové, jako již mnohokrát zmiňovaný Josef Peterka – Bob Hurikán či Bohuslav Čepelák – Irčan, oba publikující pod mnoha pseudonymy.

Pro zrod a formování trampingu je však vedle literárního média zásadní již zmiňovaná filmová tvorba – další tehdy důležitý aspekt populární kultury. V Praze bychom v roce 1920 napočítali 50 biografů, jejichž počet se v průběhu dalších deseti let zdvojnásobil. K dispozici v nich bylo 55 000 míst a průměrný Pražan dle některých odhadů zavítal do kina alespoň jednou měsíčně. Doposud se převážně soudilo, že filmové westerny ovlivňující rodící se tramping do českých kinosálů poprvé vstoupily v roce 1919. Jak však vyplývá z rukopisu Gézy Včeličky, uloženého v Památníku národního písemnictví, není to zcela pravda, neboť první velkou vlnu filmů s westernovou tematikou zaznamenaly české země již před první světovou

Londonův román *Burning Daylight* byl českým čtenářům nejdříve znám pod názvem *Zářící den*, v pozdějších překladech jako *Bílý den*.

Jeden z českých překladů dobrodružné prózy amerického spisovatele Breta Harta.

válkou. Ovšem až jejich poválečná distribuce v kombinaci s dalšími faktory se zdá být pro vznik trampingu jako subkultury významnější.

Stejně jako tramping samotný, ani dobrodružné žánry to ale neměly v době první republiky jednoduché. Cenzurní Filmový sbor kinematografický při ministerstvu vnitra, existující od července 1919 do prvních měsíců protektorátu, nepovolil, zakázal či dočasně pozastavil (do příkázaného vystříhnutí jím definovaných závadných scén) promítání mnoha westernů, pokud z jeho pohledu negativně ovlivňovaly mravní vývoj mládeže. Například v roce 1920 se jednalo o *Děvče divokého západu*, o rok později byli postiženi *Huroni*, *Lola – Apačova nevěsta*, *Zákon prémie*, *Poslední Mohykán*, *Lupiči Texasu* či mnohdy ikonicky skloňované *Býčí oko*, v roce 1922 zákaz postihl *Pacific expres v plamenech*, *Mountain Jacka – Postrach prémie*, *Podvrženého syna* (také známého pod názvem *Lest syna prémie*), a takto bychom mohli dlouhým výčtem pokračovat až do konce 30. let.

Na druhou stranu státní kontrola vlivu literatury na děti a mládež, který by byl vnímán jako závadný, nebyla v době první republiky tak přísná jako v případě kinematografie. Došlo jen k přípravě mechanismů cenzurních zásahů, jež byly naplněny až v době protektorátu. V červenci 1933 přijalo Národní shromáždění zákon, kterým se doplňovaly dosavadní tiskové normy, včetně snahy o zavedení dohledu nad literaturou pro mládež. Ministerstvo školství a národní osvěty mělo dle zákona jmenovat cenzurní sbor, v němž měly být „*náležitou měrou zastoupeny zejména osoby činné v sociální péči o mládež a v soudnictví nad mládeží, osvětoví pracovníci, umělci, spisovatelé a novináři*“. K jeho ustavení však v průběhu 30. let nedošlo, i když zejména rodokapsy byly trnem v oku mnoha prvorepublikovým strážcům dobrých mravů a výchovy mládeže.

Hudební tvorba

Jednou z náplní trávení volného času na osadách a tábořištích, při jízdě vlakem, plavbě parníkem či v trampy oblíbených hostincích se již záhy stal zpěv. Nejdříve se zpívaly různé populární skladby, kuplety či městská písničkářská tvorba, ovšem brzy začaly vznikat písně, které snad již můžeme označit za tramské. I ty však korespondovaly z hlediska muzikální složky s tehdejší zábavnou hudební produkcí. Nejprve byly na přejímané melodie skládány nové texty, v kterých se objevují motivy z dobrodružné literatury a filmů. To byl případ i snad první tramské písně s názvem v *Záři červánků*. Jarka (Jaroslav) Mottl, člen osady Ztracená naděje a jeden z prvních tramských písničkářů, její text dle své pozdější výpovědi napsal na melodii skladatele Rudolfa Piskáčka *Rej duchů*. V jeho paměti však došlo ke zkreslení. Tato skladba, která v roce 1920 vyšla tiskem v nakladatelství Jana Hoffmanna, se totiž